

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2010, 4(8), p. 39–56.

KRIMINOGENINIŲ RIZIKOS VEIKSNIŲ Palyginimas SKirtingose Lietuvos Teisės Pažeidėjų Grupėse

Laura Ustinavičiūtė, Alfredas Laurinavičius,
Rita Žukauskienė, Rita Bandzevičienė

Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto
Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 620
Elektroninis paštas laurau@mruni.eu;
allaur@mruni.eu; rzukausk@mruni.eu; rbandz@mruni.eu

Pateikta 2010 m. gruodžio 1 d., parengta spausdinti 2010 m. gruodžio 20 d.

Anotacija. Pastaraisiais dešimtmečiais vykdoma gana daug mokslinių studijų, kuriose bandoma nustatyti, kas lemia nusikalstamą elgesį, ką reikia padaryti norint sumažinti nusikalstamumo rodiklius. Tyrimai, nagrinėjantys šiuos klausimus, ypač daug dėmesio skiria nusikalstamumą prognozuojančių kriminogeninių rizikos veiksnių analizei. Šių veiksnių pagrindu įvertinama teisės pažeidėjo keliami rizika, nustatomos probleminės gyvenimo sritys, susijusios su nusikalstamu elgesiu ir galinčios būti teisinių institucijų intervencijos objektas.

Šio straipsnio tikslas yra taikant Jungtinėje Karalystėje sukurtą ir Lietuvoje adaptuojamą OASys metodiką ištirti kriminogeninius rizikos veiksnius, būdingus skirtingoms Lietuvos nuteistųjų grupėms. Tyrime taikant OASys metodiką buvo įvertinti dvylikoje skirtingų Lietuvos įkalinimo įstaigų kalinčių Lietuvos teisės pažeidėjų ($n = 254$) kriminogeniniai rizikos veiksniai (teisės pažeidėjo nusikalstamumo istorija, gyvenimo sąlygos, išsimokslinimas, mokymasis bei galimybė įsidarbinti ir kt.).

Lyginant skirtingas nuteistųjų grupes buvo nustatyti reikšmingi OASys vertinamų kriminogeninių rizikos veiksnių įverčių vidurkių skirtumai daugumoje skalų, tai rodo, kad OASys metodika diferencijuoja skirtingą žalos riziką keliančias teisės pažeidėjų grupes.

Reikšminiai žodžiai: nuteistieji, rizikos įvertinimas, statistiniai rizikos veiksniai, dinaminiai rizikos veiksniai, pakartotinis nusikalstamumas.

Įvadas

Nusikalstamumas visuomet buvo ir yra viena svarbiausių socialinių problemų, su kuria bando susidoroti visuomenė. Lietuva taip pat nėra išimtis. Nusikalstamumo statistiniai rodikliai rodo, kad 2010 m. pradžioje įkalinimo įstaigose buvo įkalinta 8,7 tūkst. asmenų, dauguma jų – 7,4 tūkst. (86 proc.) – buvo nuteisti ir tuo metu atliko bausmę, kiti 1,2 tūkst. (14 proc.) – buvo suimti ir laukė teismo nuosprendžio tardymo izoliatoriuose. Palyginti su 2009 m., įkalinimų suaugusiųjų skaičius padidėjo 667¹. Remiantis 2007 m. Eurobarometro pateiktais duomenimis nusikalstamumas yra viena iš opiausių problemų Lietuvoje².

Pastaruoju metu atliekama gana daug tyrimų, kuriuose bandoma nustatyti, kas lemia nusikalstamą elgesį, ką reikia padaryti norint sumažinti nusikalstamumo rodiklius bei kas sustabdytų asmenis, turinčius polinkį nusikalsti ar užsiimti neteisėta veika. Ypač didelis dėmesys šiuo metu skiriamas pakartotinio nusikalstamumo rizikai nustatyti. Šio klausimo aktualumą lėmė didėjantys pakartotinio nusikalstamumo rodikliai bei problemos (pvz., įkalinimo vietų trūkumas) su kuriomis susiduria teisės pažeidėjų priežiūrą atliekančios teisinės institucijos. Be to, didėjantys pakartotinio nusikalstamumo rodikliai rodo, kad teisinės sistemos taikomos prevencinės ir intervencinės priemonės yra nepakankamai efektyvios.

Visuomenės saugumas yra prioritetas kiekvienos valstybės tikslas, todėl galimybė atskirti teisės pažeidėjus, kurie visuomenei kelia grėsmę, yra viena iš teisinių sistemų siekiamybių. Šiuolaikiniai tyrimai, nagrinėjantys nusikalstamumo priežastis, ypač didelį dėmesį skiria pakartotinam teisės pažeidėjo nusikalstamumui įvertinti. Remiantis konkrečiais nusikalstamumą lemiančiais veiksniais atliekamas vertinimas, kurio pagrindu yra nustatoma, kokia yra teisės pažeidėjo rizika pakartotinai nusikalsti, sukelti grėsmę visuomenei ir kokio pobūdžio nusikaltimas bus padarytas. Minėtų veiksnių nustatymas yra reikšmingas ne tik pakartotinio nusikalstamumo rizikai įvertinti, bet ir vėliau planuojant intervencijas arba norint nustatyti, kokias korekcines programas būtų geriausia taikyti teisės pažeidėjams.

Norint nustatyti reikšmingus kriminogeninius veiksnius, prognozuojančius pakartotinį nusikalstamumą, reikia, kad jie atitiktų du požymius: turi būti tvirtas paaiškinimas, kaip veiksnys lemia nusikalstamumą, ir įrodymai, pagrindžiantys to veiksnio prognostinę jėgą. Remiantis antruoju požymiu, skiriami labiausiai su nusikalstamumu susiję

1 Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Nusikalstamumas ir teisės saugos institucijų veikla [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010-12-09]. <<http://www.stat.gov.lt/catalog/viewfree/?id=1858>>.

2 Standartinis Eurobarometras 68. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje. Lietuvos šalies ataskaita, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-09]. <<http://www.stat.gov.lt/catalog/viewfree/?id=1858>>.

veiksniai³. Taigi norint nustatyti veiksnius, būdingus konkrečiai nuteistųjų grupei, reikia skirti tuos, kurie yra būdingi tik šiems teisės pažeidėjams⁴.

Šis straipsnis yra skirtas 1) nustatyti, išanalizuoti bei palyginti skirtingų Lietuvos nuteistųjų grupių kriminogeninius veiksnius, susijusius su teisės pažeidimais, 2) palyginti pakartotinai nuteistų ir pirmą kartą nuteistų asmenų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksnius bei 3) nustatyti nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių asmenų kriminogeninių veiksnių išreikštumo skirtumus.

1. Kriminogeninių rizikos veiksnių samprata

1.1. Statiniai rizikos veiksniai

D. A. Andrews ir J. Bonta skiria dvi veiksnių grupes, prognozuojančias nusikalstamumą. Viena iš grupių yra statiniai rizikos veiksniai, kita – dinaminiai. Statiniai rizikos veiksniai yra palyginti pastovūs teisės pažeidėjo praeities įvykiai (pvz., amžius ir ankstesnių teistumų skaičius), kurie padidina pakartotinio nusikalstamumo riziką ir kurių neįmanoma pakeisti intervencija⁵. Nors statiniai veiksniai gali keistis, gali padidėti padarytų teisės pažeidimų skaičius, tačiau jie keičiasi labai nedaug ir lėtai arba išvis nesikeičia, nes remiasi tik teisės pažeidėjo praeitimi ir negali būti intervencijos objektas⁶.

Pakartotinio nusikalstamumo įvertinimas remiantis tik statiniais veiksniais yra dažnai kritikuojamas korekcinų institucijų atstovų, nes taikant įvairias korekcines arba intervencines programas dėmesys dažniausiai turi būti skiriamas tiems veiksniams, kuriuos būtų galima pakeisti. Taip probacijų specialistai galėtų formuoti efektyvias intervencijas ir sumažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką⁷.

1.2. Dinaminiai rizikos veiksniai

Teisės pažeidėjo elgesys taip pat yra ypač stipriai veikiamas konkrečių dinaminų veiksnių, teisės pažeidėjo reakcijų ir išorinės aplinkos įvykių, kurie yra ne tik dinaminiai, bet dažniausiai dar ir nepastovūs bei trumpalaikiai⁸. Dinaminiai rizikos veiksniai, priešingai nei statiniai, naudojami teisės pažeidėjo psichologiniams arba elgesio ypatumams, kurie padidina pakartotinio nusikalstamumo riziką ir kuriuos galima keisti (nuostatos, gyvenimo sąlygos, santykiai su aplinkiniais ir kt.), apibūdinti. Kadangi dinaminiai

3 Man, E. R.; Hanson, R. K.; Thorton, D. Assessing Risk for Sexual Recidivism: Some Proposals on the Nature of Psychologically Meaningful Factors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2010, 22: 191.

4 Hanson, R. K. Will They Do It Again? Predicting Sex – Offence Recidivism. *Current Directions in Psychological Science*. 2000, 9(3): 106.

5 *Ibid.*, p. 108.

6 Andrews, D. A.; Bonta, J. *The psychology of criminal conduct*. 4th ed. Newark, NJ: LexisNexis, 2006, p. 6; Zamble, E.; Quinsey, V. L. *The criminal recidivism process*. Cambridge university press, 1997, p. 3.

7 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *ibid.*; Knight, K., *et al.* An Assessment of Criminal Thinking. *Crime & Delinquency*. 2006, 52(1): 159–177.

8 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *op. cit.*, p. 5–6.

rizikos veiksniai gali būti korekcinę programų taikiny, jie dar yra apibrėžiami kaip „kriminogeniniai poreikiai“⁹.

Pasak E. Zamble ir V. Quinsey, šiuo metu dėmesys turi būti skiriamas ne pagrindiniams recidyvizmą skatinantiems veiksniams, bet pakartotinio nusikalstamumo mažinimui. Vadinasi, tyrimai turi būti sutelkti į specifinius šiuolaikinius recidyvizmo determinantus. Tai nereiškia, kad reikia atsisakyti informacijos apie statinius veiksnius. Istoriniai veiksniai, ypač tie, kurie pasireiškė ankstesniame teisės pažeidėjo gyvenime, išlieka kaip vieni reikšmingiausių nusikalstamo elgesio kriterijų, norint suprasti individualias tokio elgesio priežastis ir pačių rizikos veiksnių veikimo principus. Egzistuoja santykinai stabilūs, tačiau taip pat turintys potencialą keistis teisės pažeidėjų elgesio modeliai, tokie kaip antisocialios nuostatos, vertybės, ryšiai su nusikaltėliais ir kt. Šie veiksniai taip pat gali būti stipriai veikiami statinių veiksnių. Tačiau pokyčiai ateityje gali ir nepriklausyti nuo pirminių priežasčių. Jeigu šie veiksniai yra tikrieji pakartotinio nusikalstamumo tarpininkai, tai jų tiesioginis įvertinimas bus daug veiksmingesnis, nei netiesiogiai susijusių statinių veiksnių, ypač kai taikomos į pokyčius orientuotos intervencijos¹⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad norint atlikti išsamų rizikos įvertinimą reikia patikimo modelio, kuris integruoja visus veiksnius, prognozuojančius recidyvizmą. Tokio įvertinimo prognostinis validumas yra didesnis¹¹, o nustatyti kriminogeniniai poreikiai leis nustatyti specifines intervencijos sritis. Taikant kryptingą intervenciją kriminogeninių poreikių atžvilgiu, sumažės pakartotinio nusikalstamumo tikimybė.

Kai kurie rizikos veiksniai, tokie kaip pirmojo teistumo amžius, nuostatos, yra svarbūs atliekant pakartotinių visų teisės pažeidėjų grupių rizikos įvertinimą, bet tokie veiksniai, kaip teistumas už seksualinius nusikaltimus, būdingi tik konkrečioms teisės pažeidėjų grupėms. Todėl atliekant kriminogeninių rizikos veiksnių įvertinimą ir prognozuojant pakartotinį nusikalstamumą būtina atsižvelgti ir į tai, kokio pobūdžio nusikalstamumas yra prognozuojamas.

2. Pakartotinį nusikalstamumą prognozuojantys kriminogeniniai rizikos veiksniai

2. 1. Nesmurtinį nusikalstamumą prognozuojantys rizikos veiksniai

2. 1. 1. Nesmurtinį nusikalstamumą prognozuojantys statiniai rizikos veiksniai

Nesmurtinis nusikalstamumas yra nusikalstama veika, kuri nekelia rimtos žalos rizikos kito asmens fizinei ir psichologinei sveikatai. Mokslinėse studijose tokio pobū-

9 Andrews, D. A.; Bonta, J., *supra* note 6, p. 6.

10 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 4–5.

11 Jones, N. J.; Brown, S. L.; Zamble, E. Researcher Versus Parole Officer Assessment of Dynamic Risk. *Criminal Justice and Behavior*. 2010, 37(8): 874.

džio nusikalstamumas dar vadinamas bendrojo pobūdžio nusikalstamumu. Dažniausiai nesmurtinio nusikalstamumo teisės pažeidimai yra vagystės, sukčiavimas, turto pasisavinimas ir t. t.

Tyrimais patvirtinta, kad *kriminalinė istorija* yra geriausias būsimojo teistumo prognostinis rodiklis¹². Mokslinėje literatūroje dažniausiai išskirtinai nagrinėjami tokie statiniai veiksniai, kaip amžius bei padaryti teisės pažeidimai¹³. Tokių išskirtinių minėtų rizikos veiksnių pasirinkimą dažniausiai lemia informacijos prieinamumas ir tikslumas. Kriminalinės istorijos duomenys yra fiksuojami ir nuolatos atnaujinami teisės saugos institucijų.

Geriausiai pakartotinių nusikalstamumą prognozuojantys statiniai veiksniai yra amžius (ankstyva nusikalstama veika) ir ankstesnių suėmimų skaičius. Amžius pirmo arešto metu, nusikaltimų įvairovė, artimų šeimos narių kriminalinė istorija ir kiti veiksniai taip pat yra susiję su pakartotiniu nusikalstamumu, tačiau ne taip stipriai, kaip anksčiau minėti¹⁴.

Pakartotinai nusikalstantys asmenys pirmo susidūrimo su teisės saugos institucijomis metu yra jaunesni ir jų nusikalstamumo istorija yra ilgesnė lyginant su pakartotinai nusikalstančiais teisės pažeidėjais¹⁵.

2.1.2. Nesmurtinį nusikalstamumą prognozuojantys dinaminiai rizikos veiksniai

E. Zamble ir V. Quinsey atlikus 311 pakartotinai nusikaltusių asmenų rizikos veiksnių analizę buvo nustatyta, kad teisės pažeidėjai dažnai susiduria su tokiomis problemomis, kaip *gyvenamosios vietos nepastovumas, nedarbingumas, nepastovūs tarpasmeniniai santykiai*. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma teisės pažeidėjų neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos, tik keletas gyveno šeimose arba panašaus tipo grupėse. Tik trečdalis teisės pažeidėjų buvo susituokę. Daugiau nei pusė teisės pažeidėjų buvo bedarbiai, be to, daugelis, turinčių darbą dirbo ne visu etatu. Daugelio pajamos buvo tik valstybinės pašalpos¹⁶. R. P. Ango ir V. S. Huano bei C. Websterio ir kt. atliktų tyrimų duomenys patvirtino, kad *nedarbingumas* yra kriminalinės veiklos indikatorius¹⁷.

E. Zamble ir V. Quinsey tyrimo metu taip pat buvo atskleista, kad dažniausias pakartotinai nusikaltusių laisvalaikio leidimo būdas yra atsitiktinė veikla. Taip pat buvo nustatyta, kad didžioji dalis nesmurtinius teisės pažeidimus padariusių teisės pažeidėjų patiria emocines problemas: depresiją, nerimą ir kt. Net 80 proc. teisės pažeidėjų nu-

12 Ang, R. P.; Huan, V. S. Predictors of Recidivism for Adolescent Offenders in a Singapore Sample. *Criminal Justice and Behaviour*. 2008, 35(7): 902.

13 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 1–70.

14 Loza, W. Predicting Violent and Nonviolent Recidivism of Incarcerated Male Offenders. *Agression and Violent Behavior*. 2003, 8: 184; Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 1–2.

15 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 70; Loza, W. *op. cit.*, p. 182; Ang, R. P.; Huan, V. S., *op. cit.*, p. 902.

16 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 34–57.

17 Loza, W., *supra* note 16, p. 184; Webster, C.; Macdonald, R.; Simpson, M. Predicting Criminality? Risk Factors, Neighbourhood Influence and Desistance. *Youth Justice*. 2006, 6(1): 18

rodė, kad turi ar kažkuriuo gyvenimo laikotarpiu turėjo *priklausomybę alkoholiui ar/ir narkotikams*¹⁸. J. Cartier ir kt. atlikto tyrimo rezultatai patvirtino, kad priklausomybės narkotinėms medžiagoms, šiuo atveju priklausomybė metamfetaminui, prognozuoja bendro pobūdžio nusikalstamumą¹⁹, o sumažėjęs narkotinių medžiagų vartojimas ir kriminalinio elgesio pokyčiai (mažėjimas), priešingai, yra požymiai, rodantys pakartotinio nusikalstamumo rizikos mažėjimą²⁰.

Bendraamžiai, draugai, su kuriais teisės pažeidėjas bendrauja, taip pat yra ypač svarbūs vertinant teisės pažeidėjo keliamą riziką. *Bendraamžiai ir socialinė sąveika* yra vieni reikšmingiausių recidyvizmo prediktorių, nusikalstančių draugų skaičius prognozuoja pakartotinį nusikalstamumą²¹. Bendraamžių įtaka teisės pažeidėjo laisvalaikio leidimo būdai bei konkrečių veiklų pasirinkimui gali būti ypač reikšminga.

E. Zamble ir V. Quinsey taip pat palygino pakartotinai nusikaltusių ir nenusikaltusių nuteistųjų kriminogeninius veiksnius ir nustatė, kad pakartotinai nenusikaltusių asmenų gyvenimas lyginant su recidyvistais yra stabilesnis. Pakartotinai nusikaltę asmenys patyrė daugiau sunkumų mokykloje bei anksčiau buvo pašalinti iš jos, dažniau keitė darbus, jų santykiai su partneriais trukdavo trumpiau. Tarp šių grupių buvo nustatytas reikšmingas skirtumas, susijęs su alkoholio vartojimu. Pakartotinai nusikalstantieji alkoholio suvartodavo dvigubai daugiau. Pakartotinai nenusikalstantys asmenys savo laisvalaikį dažniausiai praleisdavo su savo šeima ar žiūrėdami televizorių, jie planuodavo savo laiką ir lyginant su pakartotinai nusikalstančiais buvo labiau organizuoti. Pakartotinai nusikalstantys teisės pažeidėjai problemas sprendavo skirtingai nei nenusikalstantys bei lyginant juos su pakartotinai nenusikaltusių grupe suvokė save kaip beveik du kartus daugiau problemų turinčius asmenis²².

Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp pakartotinai nusikaltusių ir nenusikaltusių asmenų buvo nustatyti lyginant patiriamus *tarpasmeninius konfliktus*, gebėjimus susidoroti su patiriamais sunkumais, ypač *finansinėmis problemomis*, ir *psichotropinių medžiagų vartojimą*²³. N. J. Jones ir kt. atlikę dinaminių rizikos veiksnių analizę skirtingose teisės pažeidėjų grupėse nustatė, kad finansinės problemos ir *laisvalaikio leidimas* yra labiausiai nesmurtinių teisės pažeidėjų grupėje išreikšti dinaminiai rizikos veiksniai²⁴.

18 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 34–57.

19 Cartier, J.; Farabee, D.; Prendergast, M. L. Methamphetamine Use, Self Reported Violent Crime, and Recidivism Among Offenders in California Who Abuse Substances. *Journal of Interpersonal Violence*. 2006, 21(4): 442

20 Knight, K., *et al.*, *supra* note 9, p. 173, 159; Makkai, T.; Payne, J. Illicit Drug Use and Offending Histories: A Study of Male Incarcerated Offenders in Australia. *Probation Journal*. 2005, 52(2): 166.

21 Mills, J. F.; Kroner, G. D.; Hemmati, T. Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): The Prediction of General and Violent Recidivism. *Criminal Justice and Behavior*. 2004, 31(6): 727; Loza, W., *supra* note 16, p. 183.

22 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 70–91.

23 *Ibid.*, p. 91.

24 Jones, N. J.; Brown, S. L.; Zamble, E., *supra* note 13, p. 876.

2.2. Smurtinį nusikalstamumą prognozuojantys rizikos veiksniai

2.2.1. Smurtinį nusikalstamumą prognozuojantys statiniai rizikos veiksniai

Matuojant smurtinio nusikalstamo elgesio pasireiškimo tikimybę prognozių tikslumas dažnai yra daug prastesnis nei prognozių, kurios nustato bendrojo pobūdžio nusikalstamumo recidyvo tikimybę. Turtinių, su nuosavybe susijusių, teisės pažeidimų padaroma daugiausia, o smurtinių teisės pažeidimų užregistruojama mažiau. Dažniausiai aptinkamas nedidelis nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių asmenų grupių kriminogeninių rizikos veiksnių išreikštumo skirtumas²⁵, todėl būtina skirti veiksnius, stipriau susijusius su smurtiniu nusikalstamumu.

Bendrojo pobūdžio ir smurtinius nusikaltimus darantys recidyvistai dažniausiai pirmąjį nusikaltimą padaro būdami nepilnamečiai. Be to, smurtinius nusikaltimus darančiųjų nusikalstamumo pobūdis yra labai įvairus ir toks išlieka ne tik jaunystėje, bet ir vyresniame amžiuje²⁶.

2.2.2. Smurtinį nusikalstamumą prognozuojantys dinaminiai rizikos veiksniai

Lyginant smurtinius teisės pažeidimus padariusius teisės pažeidėjus su nesmurtinius teisės pažeidimus padariusiais asmenimis labiausiai išreikštos problemos yra susijusios su *tarpasmeniniais santykiais*. Jie patiria beveik dvigubai dažniau tokio tipo sunkumų nei nesmurtinius nusikaltimus darantys asmenys²⁷. D. A. Louwo ir kt. cituojamuose Jr. C. Shafferio ir D. P. Farringtono tyrimuose nesugebėjimas užmegzti ilgalaikių santykių arba tendencija, kai palaikomi tik nepastovūs, destruktivūs ryšiai, apibūdinami kaip konfliktiški, yra rizikos veiksnys, prognozuojantis smurtinius teisės pažeidėjo veiksmus²⁸.

Menkas išsimokslinimas ir žemas intelektas yra veiksniai, prognozuojantys nusikalstamumą ir smurtinį elgesį. Asmenys, kilę iš žemesnio socialinio ekonominio statuso šeimų, yra labiau linkę spręsti konfliktus naudodami smurtą negu asmenys, kurie yra kilę iš aukštesnį socialinį ekonominį statusą turinčios aplinkos²⁹. Nustatyta, kad smurtinius teisės pažeidimus darantys teisės pažeidėjai, lyginant juos su turtinius teisės pažeidimus padariusiais teisės pažeidėjais, supykę dažniau imasi prievartos³⁰.

25 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 3–122.

26 Hanson, R. K.; Bussiere, M. Predicting Relapse: A Meta Analysis of Sexual Offender Recidivism Studies. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*. 1998, 66(2): 353.

27 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 99.

28 Louw, D. A.; Strydom, C. C. Esterhuise. Prediction of Violent Behaviour: Professionals' Appraisal. *Criminal Justice*. 2005, 5(4): 383.

29 *Ibid.*, p. 382.

30 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 102.

J. Cartier ir kt. nustatė, kad priklausomybė nuo tokių narkotinių medžiagų kaip metamfetaminas prognozuoja ne tik bendro pobūdžio nusikalstamumą, bet ir smurtinį elgesį³¹.

Tyrimai rodo, kad smurto naudojimą palaikančios nuostatos, vertybės, nusikalstamą gyvenimo būdą palaikantis elgesys, gerai prognozuoja smurtinius veiksmus³², todėl į juos turi būti atsižvelgta vertinant smurtaujančio teisės pažeidėjo nusikalstamumą atei tyje arba taikant intervenciją.

Prie smurtinių teisės pažeidimų grupės dažnai priskiriami seksualinio pobūdžio nusikaltimai. Tačiau seksualinio pobūdžio nusikaltimai turi savo ontogenezę ir skiriasi nuo smurtinių teisės pažeidimų. Nors pagrindinis šio straipsnio tikslas nėra išskirti seksualinį nusikalstamumą lemiančius veiksnius ir palyginti juos su kitomis grupėmis, tačiau norint geriau atskleisti smurtinių teisės pažeidimų specifiką pateikiama seksualinius teisės pažeidimus lemiančių kriminogeninių veiksnių analizė.

2.3. Seksualinį nusikalstamumą prognozuojantys rizikos veiksniai

2.3.1. Seksualinį nusikalstamumą prognozuojantys statiniai rizikos veiksniai

Pirmojo teistumo amžius taip pat yra susijęs ir su seksualinius nusikaltimus darančių teisės pažeidėjų pakartotiniu nusikalstamumu. Seksualinių teisės pažeidimų rizika padidėja, jeigu teisės pažeidėjas anksčiau buvo padaręs minėto pobūdžio nusikaltimų, o nusikaltimo aukos buvo nepažįstami asmenys³³.

R. K. Hanson ir M. Bussiere atlikta tyrimų, nagrinėjančių seksualinius nusikaltimus padariusių suaugusiųjų teisės pažeidėjų rizikos veiksnius, metaanalizė parodė, kad vienas svarbiausių veiksnių, prognozuojančių pakartotinį teistumą už seksualinius nusikaltimus, yra *iškreipti seksualiniai polinkiai* – ypač seksualinis susidomėjimas vaikais bei ankstesnis teistumas už seksualinius nusikaltimus³⁴.

2.3.2. Seksualinį nusikalstamumą prognozuojantys dinaminiai rizikos veiksniai

Mažesnę prognostinę vertę turintys, tačiau taip pat ne mažiau reikšmingi veiksniai yra *nusikalstamas gyvenimo būdas/stilius, neigiama socialinė įtaka, nuostatos, palaikančios seksualinę prievartą, gyvenamosios vietos kriminalinis aktyvumas, veikla, susijusi su įvairiais seksualinio pobūdžio elementais, aukos prieinamumas, nebendradarbiavimas su prižiūrinčiais pareigūnais*. Šie dinaminiai rizikos veiksniai gali pagerinti

31 Cartier, J.; Farabee, D.; Prendergast, M. L. Methamphetamine Use, Self Reported Violent Crime, and Recidivism Among Offenders in California Who Abuse Substances. *Journal of Interpersonal Violence*. 2006, 21(4): 442.

32 *Ibid.*, p. 429; Mills, J. F.; Kroner, G. D.; Hemmati, T., *supra* note 29, p. 728.

33 Hanson, R. K.; Bussiere, M., *supra* note 35, p. 353.

34 *Ibid.*

rizikos pakartotinai nusikalsti prognozės tikslumą, tačiau reikia atlikti daugiau tyrimų, kurie patvirtintų jų prognostinę jėgą³⁵.

Vedybinis statusas yra susijęs ne tik su smurtinių ir bendrojo pobūdžio nusikaltimų rizika, bet ir su seksualiniu nusikalstamumu. Teisės pažeidėjai, neturintys nuolatinio partnerio, dažniau linkę pakartotinai nusikalsti³⁶.

Nors *piktnaudžiavimas psichotropinėmis medžiagomis* padidina rizikos tikimybę pakartotinai nusikalsti, tačiau tai taikytina ne visoms teisės pažeidėjų grupėms. R. K. Hansono ir kt. atlikto tyrimo metu buvo nustatyti piktnaudžiavimo alkoholiu ir bendrojo pobūdžio pakartotinio nusikalstamumo ryšiai, tačiau nepasitvirtino, kad šis piktnaudžiavimas yra susijęs su pakartotiniu seksualinio pobūdžio nusikalstamumu³⁷.

Kadangi veiksniai, kurie prognozuoja pakartotinį seksualinį nusikalstamumą, prognozuoja ir bendrojo pobūdžio pakartotinį nusikalstamumą (pvz., nusikalstama veikla paauglystėje, ankstesnių teistumų skaičius), seksualinio pakartotinio nusikalstamumo įvertinimas turi remtis konkrečiais, tik tokį nusikalstamumą prognozuojančiais veiksniais³⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad nors mokslinėse studijose pateikiama daugelis kriminogeninių rizikos veiksnių, susijusių su seksualinio pobūdžio pakartotiniu nusikalstamumu, tačiau kiekvieno konkretaus rizikos veiksnio prognostinis tikslumas yra nedidelis. Nė vienas iš jų atskirai negali prognozuoti seksualinio recidyvo. Dėl šios priežasties, norėdami nustatyti, ar teisės pažeidėjas pakartotinai padarys seksualinio pobūdžio nusikaltimą, turime įvertinti daugelį su seksualiniu nusikalstamumu susijusių rizikos veiksnių. Reikia atkreipti dėmesį, kad daugelis taikomų metodikų yra skirtos bendro pobūdžio pakartotinio nusikalstamumo rizikai įvertinti. Jos neatsižvelgia į specifinius seksualinio nusikalstamumo rizikai veiksnius, todėl negali būti taikomos seksualinio nusikalstamumo tikimybei įvertinti³⁹.

Taigi, prognozuojant nesmurtinio, smurtinio arba kitokio pobūdžio pakartotinį nusikalstamumą svarbu atsižvelgti į specifinius kriminogeninius rizikos, kurie yra labiausiai susiję su konkretaus pobūdžio nusikalstamumu, veiksmus.

3. Tyrimas

Apžvelgus mokslinę literatūrą bei remiantis mokslinių tyrimų rezultatais daromos prielaidos, kad: 1) pakartotinai nuteistų asmenų kriminogeniniai rizikos veiksniai yra stipriau išreikšti lyginant su pirmą kartą teistų asmenų; 2) nesmurtinius teisės pažeidimus padariusių asmenų kriminogeniniai rizikos veiksniai yra stipriau išreikšti lyginant su smurtinius teisės pažeidimus padariusių teisių pažeidėjų kriminogeniniais veiksniais.

Tyrimo objektas: Lietuvos nuteistųjų kriminogeniniai rizikos veiksniai.

35 Hanson, R. K., *supra* note 4, p. 108; Mills, J. F.; Kroner, G. D.; Hemmati, T., *supra* note 29, p. 728.

36 Hanson, R. K.; Bussiere, M., *ibid.*, p. 357.

37 *Ibid.*, p. 353.

38 Hanson, R. K., *supra* note 4, p. 106.

39 *Ibid.*

Tyrimo tikslai: 1) taikant OASys metodiką nustatyti, išanalizuoti bei palyginti skirtingų Lietuvos nuteistųjų grupių kriminogeninius veiksnius, susijusius su teisės pažeidimais, 2) palyginti pakartotinai nuteistų ir pirmą kartą nuteistų asmenų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksnius bei 3) nustatyti nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių asmenų kriminogeninių veiksnių išreikštumo skirtumus.

3.1. Tyrimo metodika

3.1.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 254 tiriamieji. Tiriamieji buvo dvylikoje Lietuvos įkalinimo įstaigų kalintys asmenys: vyrai (n = 206) ir moterys (n = 48). Buvo ištirti Alytaus pataisos namuose (n = 53), Lukiškių tardymo izoliatoriuje (n = 8), Marijampolės pataisos namuose (n = 70), Pravieniškių antruose pataisos namuose (n = 43), Vilniaus pirmuose pataisos namuose (n = 4), Vilniaus antruose pataisos namuose (n = 7), Panevėžio pataisos namuose (n = 47), Panevėžio pataisos inspekcijoje (n = 1), Kybartų pataisos namuose (n = 5), Kauno tardymo izoliatoriuje (n = 4), Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus pataisos namuose (n = 11), Laisvės atėmimo vietų ligoninėje (n = 1) esantys teisės pažeidėjai. Amžiaus vidurkis – 32,77 m. (S.D. = 9,96) (minimalus amžius – 18, maksimalus – 62 metai). Tiriamųjų tautybė: 212 – lietuvių, 16 – lenkų, 18 – rusų, 8 – kitų tautybių. Pagal atliktus nusikaltimus tiriamieji sudarė šias grupes: 118 – teisti už nesmurtinius teisės pažeidimus, 122 – už smurtinius, 14 – už seksualinio pobūdžio nusikaltimus.

Duomenis rinko 12 Lietuvos pataisos įstaigose dirbančių psichologų, kurie prieš tai dalyvavo 3 dienų OASys metodikos įvaldymo mokymuose.

3.1.2. Tyrimo metodai

Daugelis užsienio šalyse taikomų pakartotinio nusikalstamumo rizikos prognozavimo metodikų pagrįstos įvairių statinių veiksnių ir kriminogeninių poreikių analize. Šiame tyrime buvo pritaikyta Jungtinėje Karalystėje sukurta labai išsami, svarbiausius statinius ir kriminogeninius veiksnius įvertinanti, metodika OASys (angl. *Offender Assessment System*). OASys skirta teisės pažeidėjo nusikalstamo elgesio rizikai ir jo patiriamoms sunkumams bei kriminogeniniams poreikiams nustatyti⁴⁰.

Taikant OASys metodiką, įvertinami tokie teisės pažeidėjų statiniai ir dinaminiai rizikos veiksniai: teisės pažeidimai (nagrinėjami dabartiniai ir ankstesni teisės pažeidimai), gyvenimo sąlygų apibūdinimas (nagrinėjama, ar teisės pažeidėjui yra prieinama gyvenamoji vieta, kokia yra teisės pažeidėjo gyvenamosios vietos kokybė ir lokacija), išsimokslinimas, mokymasis ir galimybė įsidarbinti (darbo, išsimokslinimo istorija), lėšų tvarkymas ir pajamos (teisės pažeidėjo gebėjimai paskirstyti savo pajamas), ryšiai (vertinama, ar teisės pažeidėjai patenkinti savo tarpusavio santykiais su kitais žmonėmis, ar tie santykiai stabilūs; kaip tai susiję su nusikalstamu elgesiu), gyvenimo stilius ir bendraamžiai (teisės pažeidėjų laisvalaikis, su kuo jie bendrauja), piktnaudžiavimas

narkotikais (piktnaudžiavimo narkotikais lygis ir pobūdis), piktnaudžiavimas alkoholiu (piktnaudžiavimo alkoholiu lygis ir pobūdis), emocinė gerovė (emocinės problemos, trukdančios teisės pažeidėjo kasdieniam funkcionavimui ir ar jos kelia žalos riziką aplinkiniams), mąstymas ir elgesys (teisės pažeidėjo mąstymas, ypač tie aspektai, kurie yra susiję su socialinėmis problemomis), nuostatos (vertinamos teisės pažeidėjo nuostatos, susijusios su jo nusikalstamumu ir priežiūra). Vertintojas įvertinimą atlieka remdamasis kriminalinės bylos informacija ir informacija, gauta su teisės pažeidėju atlikus pusiau struktūruotą interviu.

Panaudojant surinktus nuteistojo duomenis buvo įvertintas kiekvienas iš OASys metodikos teiginių. Kiekvienos skalės teiginių skaičius yra skirtingas, jis svyruoja nuo 4 iki 11. Kiekvienas klausimas įvertinamas 0, 1 arba 2; arba 0 = Ne, 2 = Taip. Kiekvienos skalės teiginių įvertinimai yra sumuojami ir padauginami iš empirinio tyrimo metu nustatyto kiekvienos skalės daugiklio. Perskaičiuoti rezultatai yra sumuojami ir taip gaunamas galutinis suminis balas, kurio reikšmė gali būti nuo 0 iki 168. Didesnės reikšmės rodo stipresnį kriminogeninio veiksnio išreikštumą.

OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė yra pateikta mokslinėje publikacijoje „Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė“ 2009 m. žurnale „Socialinių mokslų studijos“⁴¹.

Duomenų analizė. Teisės pažeidėjų apklausos metu gauti duomenys buvo apdorojami taikant SPSS 15.00. Buvo atlikta statistinė duomenų analizė. Statistinėms hipotezėms tikrinti naudotas Stjudento (t) kriterijus nepriklausomoms imtims.

3.2. Tyrimo rezultatai

Prieš atliekant tolesnę statistinę analizę, patikrintas OASys skalių vidinis suderinamumas (*Cronbacho alpha*). Skalių suderinamumo vidurkis lygus 0,745. Mažiausias *Cronbacho alpha* buvo Ryšių skalėje – 0,561, o didžiausias – Piktnaudžiavimo narkotikais skalėje – 0,895 (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. OASys metodikos skalių vidinis suderinamumas

OASys skalės	Vidinis skalių suderinamumas – Cronbach alpha
1. Teisės pažeidimų informacija	0,754
2. Gyvenimo sąlygų apibūdinimas	0,855
3. Išsimokslinimas, mokymasis ir galimybė įsidarbinti	0,768
4. Lėšų tvarkymas ir pajamos	0,769
5. Ryšiai	0,561

41 Ustinavičiūtė, L.; Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A. Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 339–357.

6. Gyvenimo stilius ir bendraamžiai	0,727
7. Piktnaudžiavimas narkotikais	0,895
8. Piktnaudžiavimas alkoholiu	0,603
9. Emocinė gerovė	0,663
10. Mąstymas ir elgesys	0,835
11. Nuostatos	0,765
Vidurkis	0,745

OASys metodikos skalių vidinio suderinamumo rodikliai gana aukšti, todėl galime teigti, kad metodikai būdingos pakankamai geros psichometrinės charakteristikos.

3.2.1. Pakartotiniai nuteistų ir nenuteistų asmenų kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas

Tikrinant prielaidą, kad pakartotiniai nuteistų asmenų kriminogeniniai veiksniai yra stipriau išreikšti nei pakartotiniai nenuteistų, buvo palyginti šių veiksnių OASys įverčių grupių vidurkiai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. OASys kriminogeninių rizikos veiksnių įverčių vidurkiai ir jų palyginimas pakartotiniai nuteistų ir nenuteistų teisės pažeidėjų grupėse

OASys skalės	Pakartotiniai nuteisti (N = 180)		Pakartotiniai nenuteisti (N = 74)		t testo rezultatai	
	M	SD	M	SD	t	p
1. Teisės pažeidimų informacija	22,59	11,62	6,20	8,57	10,96	0,00
2. Gyvenimo sąlygų apibūdinimas	3,34	3,93	1,27	2,06	4,30	0,00
3. Išsimokslinimas, mokymasis ir galimybė įsidarbinti	8,08	5,86	4,64	5,15	4,40	0,00
4. Lėšų tvarkymas ir pajamos	5,34	3,71	3,39	3,48	3,79	0,00
5. Ryšiai	1,64	1,26	,94	1,08	4,06	0,00
6. Gyvenimo stilius ir bendraamžiai	8,13	5,24	4,14	4,61	5,71	0,00
7. Piktnaudžiavimas narkotikais	2,85	4,86	,62	2,42	3,75	0,00
8. Piktnaudžiavimas alkoholiu	1,83	1,60	1,66	1,83	0,73	0,00
9. Emocinė gerovė	2,69	2,09	1,87	1,78	2,89	0,47
10. Mąstymas ir elgesys	5,83	3,80	4,72	3,70	2,14	0,01
11. Nuostatos	3,71	4,13	2,35	2,92	2,57	0,17

Atlikus statistinę analizę nustatyta, kad lyginant teisės pažeidėjų grupes net devyni iš vienuolikos OASys skalėmis matuojamų kriminogeninių rizikos veiksnių įverčiai vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi. Pakartotinai nuteistų statistiškai reikšmingi ir aukštesni yra šių skalių įverčiai: *teisės pažeidimų informacijos* (toliau – TPI) ($t = 10,96$, $p = 0,00$), *gyvenimo sąlygų* (toliau – GS) ($t = 4,30$, $p = 0,00$), *išsimokslinimo, mokymosi ir galimybės įsidarbinti* (toliau – IMGİ) ($t = 4,40$, $p = 0,00$), *lėšų tvarkymo ir pajamų* (toliau – LTP) ($t = 3,79$, $p = 0,00$), *ryšių* (toliau – R) ($t = 4,06$, $p = 0,00$), *gyvenimo stiliaus ir bendraamžių* (toliau – GSB) ($t = 5,71$, $p = 0,00$), *piktnaudžiavimo narkotikais* (toliau – PN) ($t = 3,75$, $p = 0,00$), *piktnaudžiavimo alkoholiu* (toliau – PA) ($t = 0,73$, $p = 0,00$), *mąstymo ir elgesio* (toliau – ME) ($t = 2,14$, $p = 0,01$).

Gauti rezultatai patvirtina ankstesnių tyrimų rezultatus. Pakartotinai nuteisti teisės pažeidėjai į nusikalstamą veiką įsitraukia daug anksčiau ir jų nusikalstamumo istorija yra ilgesnė ir įvairesnė lyginant su nepakartotinai nuteistais pažeidėjais⁴².

Taip pat pakartotinai nuteistieji patiria daugiau problemų, susijusių su gyvenimo sąlygomis, yra mažiau išsimokslinę, jiems daugiau kyla sunkumų įsidarbinant⁴³. Jų tarpasmeniniai santykiai yra nepastovūs⁴⁴. Pakartotinai nuteistieji turi daugiau problemų užmezgant ir palaikant visaverčius tarpasmeninius ryšius su partneriu bei artimaisiais. Kadangi pakartotinai nenusikaltusių asmenų kriminogeniniai rizikos poreikiai įverčiai yra žemesni, tai galima teigti, kad jų gyvenimo būdas nėra taip stipriai susijęs su nusikalstamumu, kaip pakartotinai teistų asmenų. Gauti rezultatai neprieštaruoja E. Zamble ir V. Quinsey ir kitų autorių tyrimų išvadoms, kad pakartotinai nenusikalstantys asmenys savo laisvalaikį leidžia efektyviau, yra labiau organizuoti, geriau sprendžia gyvenime iškilusias problemas⁴⁵.

Psichotropinių medžiagų vartojimas taip pat yra labiau išreikštas pakartotinai nuteistųjų grupėje, ypač tai pasakytina apie narkotinių medžiagų vartojimą. Jų vartojimas gali būti skatinamas nesubėgėjimo kitaip susidoroti su iškilusiais gyvenimo sunkumais. Be to, narkotikų vartojimas sukelia finansinių sunkumų⁴⁶, kurie, pasak N. J. Jones ir kt., kartu su neefektyviu laisvalaikio leidimu yra stipriausiai išreikšti nesmurtinių teisės pažeidėjų grupėje dinaminiai rizikos veiksniai⁴⁷.

Tyrimo metu tarp minėtų teisės pažeidėjų grupių nebuvo nustatyti emocinės gero vės (toliau – EG), ir nuostatų (toliau – N) skirtumai.

Kadangi dauguma kriminogeninių rizikos veiksnių įverčiai pakartotinai nuteistųjų grupėje statistiškai reikšmingai skiriasi ir yra labiau išreikšti, vadinasi, OASys metodikos skalėmis gauti kriminogeninių rizikos veiksnių įverčiai diferencijuoja skirtingas teisės pažeidėjų grupes, o įvertinami statiniai veiksniai bei kriminogeniniai poreikiai gali turėti prognostinę vertę nustatant tikimybę, kad teisės pažeidėjas pakartotinai nusikals.

42 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 70; Loza, W., *supra* note 16, p. 182; Ang, R. P.; Huan, V. S., *supra* note 14, p. 902.

43 Loza, W., *supra* note 16, p. 184; Webster, C.; Macdonald, R.; Simpson, M., *supra* note 23, p. 18.

44 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 34–57.

45 *Ibid.*, p. 70–91.

46 *Ibid.*, p. 91.

47 Jones, N. J.; Brown, S. L.; Zamble, E., *supra* note 13, p. 876.

3.2.2. Nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių teisės pažeidėjų grupių kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas

Statistinė duomenų analizė parodė, kad nuteistųjų už smurtinius ir nesmurtinius nusikaltimus net septynių OASys kriminogeninių rizikos veiksnių skalių įverčiai statistškai reikšmingai skyrėsi (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. OASys kriminogeninių rizikos veiksnių įverčių vidurkiai ir jų palyginimas nuteistų už nesmurtinius ir smurtinius nusikaltimus asmenų grupėse

OASys skalės	Nesmurtinius teisės pažeidimus padarę nuteistieji (N = 118)		Smurtinius teisės pažeidimus padarę nuteistieji (N = 122)		t testo rezultatai	
	M	SD	M	SD	t	P
1. Teisės pažeidimų informacija	22,37	12,71	13,85	11,97	5,35	0,00
2. Gyvenimo sąlygų apibūdinimas	3,27	3,88	2,16	3,25	2,40	0,02
3. Išsimokslinimas, mokymasis ir galimybė įsidarbinti	8,31	5,88	6,07	5,70	3,01	0,00
4. Lėšų tvarkymas ir pajamos	5,94	3,75	3,95	3,51	4,21	0,00
5. Ryšiai	1,48	1,31	1,38	1,21	0,62	0,53
6. Gyvenimo stilius ir bendraamžiai	7,94	5,11	5,94	5,37	2,95	0,00
7. Piktnaudžiavimas narkotikais	3,24	5,22	1,34	3,42	3,35	0,00
8. Piktnaudžiavimas alkoholiu	1,20	1,48	2,30	1,67	5,31	0,00
9. Emocinė gerovė	2,34	1,94	2,54	2,16	0,74	0,46
10. Mąstymas ir elgesys	5,36	3,84	5,43	3,78	0,16	0,87
11. Nuostatos	3,97	4,15	2,58	3,41	2,83	0,01

Nuteistųjų už nesmurtinius teisės pažeidimus statistškai reikšmingi ir aukštesni yra šių skalių įverčiai: *TPI* ($t = 5,35$, $p = 0,00$), *GS* ($t = 2,4$, $p = 0,02$), *IMGI* ($t = 3,01$, $p = 0,00$), *LTP* ($t = 4,21$, $p = 0,00$), *GSB* ($t = 2,95$, $p = 0,00$), *PN* ($t = 3,35$, $p = 0,00$), *N* ($t = 2,83$, $p = 0,01$).

Gauti rezultatai rodo, kad nesmurtinius teisės pažeidimus padarę teisės pažeidėjai lyginant su už smurtinius teisės pažeidimus nuteistaisiais nusikalsta dažniau, jų kriminalinė istorija yra įvairesnė, gyvenimo sąlygos yra prastesnės, išsimokslinimas mažesnis, turi daugiau finansinių problemų. Pastarosios grupės nuostatos yra labiau palaikančios nusikalstamą elgesį, kaip ir gyvenimo stilius bei bendraamžiai, su kuriais teisės pažeidėjas leidžia savo laisvalaikį.

Lyginant smurtinius ir nesmurtinius teisės pažeidimus padariusių teisės pažeidėjų Piktnaudžiavimo alkoholiu įverčius buvo nustatytas statistiškai reikšmingas skalės įverčių skirtumas ($t = 5,31$, $p = 0,00$). Tačiau šioje skalėje aukštesni įverčiai buvo nuteistųjų už smurtinius teisės pažeidimus. Už smurtinius teisės pažeidimus nuteistų asmenų didesnė priklausomybė nuo alkoholio, o teisės pažeidėjams, nuteistiems už nesmurtinius teisės pažeidimus, daugiau būdinga vartoti narkotines medžiagas.

Ankstesnių mokslinių tyrimų pagrindu atlika skirtingų grupių rizikos veiksnių analizė rodo, kad smurtinius nusikaltimus padariusiems asmenims, lyginant juos su nesmurtinius nusikaltimus padariusiais asmenimis, būdingos stipriau išreikštos tarpasmeninių santykių srities problemos⁴⁸. Šio tyrimo rezultatai to nepatvirtino. Nenustatyta jokių statistiškai reikšmingų ryšių problemų išreikštumo skirtumų. Taip pat tyrimo metu tarp analizuotų teisės pažeidėjų grupių nebuvo nustatyti ir statistiškai reikšmingi Emocinės gerovės ir Mąstymo ir elgesio įverčių skirtumai.

Nors nesmurtinių teisės pažeidimų padaroma daugiausia, smurtinių teisės pažeidimų užregistruojama mažiau bei nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių asmenų grupių kriminogeninių rizikos veiksnių išreikštumo skirtumas yra nedidelis⁴⁹, tačiau mūsų tyrime skirtumai buvo nustatyti. Apibendrinant galima teigti, kad iškelta prielaida, kad nesmurtinius ir smurtinius teisės pažeidimus padariusių teisės pažeidėjų grupių kriminogeninių rizikos veiksnių išreikštumas skiriasi, pasitvirtino.

Atlikta kriminogeninių rizikos veiksnių analizė ir skirtingų Lietuvos teisės pažeidėjų grupių rizikos veiksnių palyginimas parodė, kad skirtingoms teisės pažeidėjų grupėms būdingi skirtingi kriminogeniniai rizikos poreikiai ar jų išreikštumas. Tyrimo rezultatai rodo, joje naudojantis OASys metodika galima diferencijuoti nuteistuosius pagal jų atskirų kriminogeninių poreikių išreikštumą. OASys duomenys gali būti efektyviai naudojami pakartotinio nusikalstamumo rizikos įvertinimo bei efektyviausių intervencinių priemonių parinkimo tikslais.

Išvados

Dauguma kriminogeninių rizikos veiksnių yra stipriau išreikšti pakartotinai nuteistų asmenų grupėje lyginant su pakartotinai nenuteistų asmenų grupe.

Dauguma kriminogeninių rizikos veiksnių yra stipriau išreikšti už nesmurtinius nusikaltimus nuteistų asmenų grupėje lyginant su už smurtinius nusikaltimus nuteistų asmenų grupe.

OASys metodika diferencijuoja skirtingos rizikos teisės pažeidėjų grupes. Kriminogeninių rizikos veiksnių įvertinimas gali būti efektyviai naudojamas pakartotinio nusikalstamumo rizikos įvertinimo bei efektyviausių intervencinių priemonių parinkimo tikslais.

48 Zamble, E.; Quinsey, V. L., *supra* note 7, p. 99.

49 *Ibid.*, p. 3–122.

Literatūra

- Andrews, D. A.; Bonta, J. *The psychology of criminal conduct*. 4th ed. Newark, NJ: LexisNexis, 2006.
- Ang, R. P.; Huan, V. S. Predictors of Recidivism for Adolescent Offenders in a Singapore Sample. *Criminal Justice and Behaviour*. 2008, 35(7): 895–905.
- Cartier, J.; Farabee, D.; Prendergast, M. L. Methamphetamine Use, Self Reported Violent Crime, and Recidivism Among Offenders in California Who Abuse Substances. *Journal of Interpersonal Violence*. 2006, 21(4): 435–445.
- Hanson, R. K. Will They Do It Again? Predicting Sex – Offence Recidivism. *Current Directions in Psychological Science*. 2000, 9(3): 106–109.
- Hanson, R. K.; Bussiere, M. Predicting Relapse: A Meta Analysis of Sexual Offender Recidivism Studies. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*. 1998, 66(2): 348–362.
- Home office. *Offender Assessment System: OASys Manual V2*. London: Home Office, 2002.
- Jones, N. J.; Brown, S. L.; Zamble, E. Researcher Versus Parole Officer Assessment of Dynamic Risk. *Criminal Justice and Behaviour*. 2010, 37(8): 860–882.
- Knight, K., et al. An Assessment of Criminal Thinking. *Crime & Delinquency*. 2006, 52(1): 159–177.
- Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010-12-09]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1858>>.
- Louw, D. A.; Strydom, C. C.; Esterhuysen. Prediction of Violent Behaviour: Professionals' Appraisal. *Criminal Justice*. 2005, 5(4): 379–406.
- Loza, W. Predicting Violent and Nonviolent Recidivism of Incarcerated Male Offenders. *Aggression and Violent Behavior*. 2003, 8: 175–203.
- Makkai, T.; Payne, J. Illicit Drug Use and Offending Histories: A Study of Male Incarcerated Offenders in Australia. *Probation Journal*. 2005, 52(2): 153–168.
- Man, E. R.; Hanson, R. K.; Thornton, D. Assessing Risk for Sexual Recidivism: Some Proposals on the Nature of Psychologically Meaningful Factors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2010, 22(2): 191–217.
- Mills, J. F.; Kroner, G. D.; Hemmati, T. Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): The Prediction of General and Violent Recidivism. *Criminal Justice and Behaviour*. 2004, 31(6): 717–733.
- Standartinis Eurobarometras 68. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje. Lietuvos šalies ataskaita, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-09]. <<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1858>>.
- Ustinavičiūtė, L.; Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A. Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).
- Webster, C.; Macdonald, R.; Simpson, M. Predicting Criminality? Risk Factors, Neighbourhood Influence and Desistance. *Youth Justice*. 2006, 6(1): 7–22.
- Zamble, E.; Quinsey, V. L. *The criminal recidivism process*. Cambridge university press, 1997.

A COMPARISON OF THE CRIMINOGENIC RISK FACTORS OF DIFFERENT OFFENDER GROUPS IN LITHUANIA

Laura Ustinavičiūtė, Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė,
Rita Bandzevičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Recently, many studies have sought to identify the causes of criminal behaviour and to find out what should be done in order to reduce criminal behaviour. The attention of contemporary researchers is focused on the criminogenic risk factor analysis. Offender risk assessment based on those factors gives an opportunity to assess the probability of reconviction and to identify criminogenic needs that should be satisfied in order to reduce the risk of reoffending. These needs could be the objects of the intervention of legal institutions.*

The main aim of this study was to explore the criminogenic risk factors of different Lithuanian offender groups. In the current study, the criminogenic risk factors of the imprisoned Lithuanian offenders (n = 254) of 12 different Lithuanian imprisonment institutions were assessed. The OASys, a dynamic risk/need assessment instrument, was used in the study.

The findings of the research indicate that all OASys scales are good to differentiate recidivists from non-recidivists and violent offenders from non-violent offenders. The results revealed statistically significant differences between the means of the criminogenic risk factors of violent offenders and non-violent offenders, recidivists and non-recidivists on most scales. Thus, the research allows concluding that OASys risk assessment instrument is a good measure to differentiate separate offender groups.

Keywords: *prisoners, risk assessment, recidivism, static and dynamic risk factors, sexual and violent offences.*

Laura Ustinavičiūtė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisė ir kognityvinė psichologija, rizikos įvertinimas.

Laura Ustinavičiūtė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social policy, Department of Psychology, doctoral student. Research interests: law and cognitive psychology, risk assessment.

Alfredas Laurinavičius, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės psichologija, procedūrinis teisingumas.

Alfredas Laurinavičius, Mykolas Romeris University, Faculty of Social policy, Department of Psychology, associate professor. Research interests: law psychology, procedural justice.

Rita Žukauskienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės, raidos psichologija, elektroninės patyčios.

Rita Žukauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social policy, Department of Psychology, professor. Research interests: law and developmental psychology, cyber bullying.

Rita Bandzevičienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: lyderystė, stresas, inovacijos, nuteistųjų įvertinimas, pataisa ir rehabilitacija.

Rita Bandzevičienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social policy, Department of Psychology, professor. Research interests: leadership, innovation, stress, assessment, treatment and rehabilitation of offenders.